

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Krzyż przydrożny / 1877 r. / w miejscowości Basznia Dolna

/ koło ośrodka zdrowia /

/ gmina Lubaczów /

WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTEKÓW
z/s w Przemyśle
UZGODNIONO
DNIA... 24. 01. 2024
deuppe Nr 2/2024
16H-1.5144.4 2024. 10
Podkarpacki Wojewódzki
Konservator Zabytków

Beata Kot

Autor programu prac konserwatorskich i restauratorskich:

mgr Barbara Woch

Opaka 2023

ARTEMIS
Konservacja Dziej Sztuki
mgr Barbara Woch
Opaka 111A, 37-600 Lubaczów
NIP 7931270774, REGON 387839820
tel. 607803930

1. KARTA IDENTYFIKACYJNA

A. DANE PRZED KONSERWACJĄ

RODZAJ:

Krzyż kamienny, przydrożny

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA

Lokalny, bruśnieński ośrodek kamieniarski

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA/LOKALIZACJA:

Basznia Dolna , ul. Szkolna / za przychodnią /

WŁAŚCICIEL:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

NUMER INWENTARYZACYJNY:

Karta Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Lubaczów nr 267/1547

Wpisany do rejestru zabytków nr B-1014 z dnia 22.11.2021 r.

WYMIARY:

Podstawa

67 x 67 cm, wys. 26 cm

62 x 60 cm, wys. 16 cm

Cokół

37 x 2cm, wys. 130 cm

Krzyż

Wys. 90 cm,

Ramiona 42 cm

12 x 12 cm

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE:

Renowacje przeprowadzane cyklicznie przez lokalną społeczność.

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE:

Brak danych

B. DANE O KONSERWACJI

INWESTOR:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

ZLECENIODAWCA:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

2. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI

Krzyż kamienny, przydrożny, usytuowany przy ulicy Szkolnej w Baszni Dolnej, koło ośrodka zdrowia.

W typie krzyża na cokole, złożony z dwustopniowej podstawy oraz wyniosłego cokołu, na którym ustawiony niewielki krzyż. Całość wykuta z wapienia roztoczańskiego, zapewne w bruśnieńskim ośrodku kamieniarskim.

Podstawa prosta, dwustopniowa, zbudowana uskokowo, na której ustawiony cokół u podstawy szerszy z profilowanym daszkiem. Narożniki cokołu w formie pilastrów, pomiędzy którymi na wszystkich czterech ścianach ryte inskrypcje, na dwóch widnieje data 1877.

Na cokole ustawiony krzyż o bogatym opracowaniu rzeźbiarskim sugerującym pień drzewa z mocno zaakcentowanymi sękami. Na froncie postać Chrystusa Ukrzyżowanego.

Przy zakończeniach ramion ryte rozetki.

3. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Pierwsza adnotacja o miejscowości Basznia miała miejsce w 1444 roku i zapewne na przełomie XV i XVI wieku objęta została osadnictwem wołoskim, co ma swoje potwierdzenie w materiałach źródłowych. Wieś uposażona została przywilejem przez Jana Tarnowskiego hetmana wielkiego koronnego w 1550 roku, który to przywilej został ostatecznie potwierdzony w 1634 roku przez króla Władysława IV.

Wieś królewska, po 1778 roku włączona została do dóbr kameralnych zaś w 1818 zakupiona przez hr. Pawłowskiego. Po 1856 roku Basznia przeszła na własność Jakuba Bernsteina, zaś w 1881 przejęta została przez bank wiedeński.

W 1882 roku właścicielami majątku została rodzina Gołuchowskich, której ostatnim przedstawicielem / od 1932 roku / był Agenor Maria Gołuchowski, ordynat na Skale, senator Rzeczypospolitej Polskiej.

W materiałach historycznych wieś wzmiankowana jest w związku z jej częściowym zniszczeniem w trakcie najazdów tatarskich w latach 1621 i 1629 jak również jako ośrodek buntów chłopskich przeciwko polityce ekonomicznej dzierżawców starostwa lubaczowskiego w latach 1570-1635.

Rozwój osady nastąpił w XVI wieku, kiedy to starosta lubaczowski Gabriel Tarło osadził tu nowych kmieci. W XVIII wieku wieś została podzielona na Basznię Dolną oraz Basznię Górna, natomiast po 1783 roku między Basznia Górna a Sieniawka założono niemiecką kolonię Raichau.

Pierwsze podania dotyczące struktur kościelnych dotyczą funkcjonowania monasteru bazylianów, natomiast początki organizacji kościelnych kościoła wschodniego pochodzą z poł. XVI wieku, kiedy to świąszczennik Vasil Popowicz wymieniony był w rejestrach podatkowych.

Pierwsze dokumenty dotyczące erekcji parafii nie zachowały się, natomiast król Jan Kazimierz w dokumencie wydanym 25 sierpnia 1660 roku „na nowo przyznał parochowi do wolnego używania ćwierć i dwa obszary gruntów z łąkami oraz zezwolił trzymać komorników. Dokument został potwierdzony przez Jana III Sobieskiego oraz Augusta III.

Pierwsza cerkiew drewniana została wzniesiona zapewne w XVI wieku.

Cerkiew drewniana z Baszni Dolnej / rozebrana ok. 1904r./, Zbiory Biblioteki Narodowe w Warszawie.

Kolejna cerkiew wzniesiona została w 1644 roku z fundacji gromady wiejskiej przez majstra Zacharego Smolina z Rudy. Cerkiew z czasem poddawano reparacjom i tak w 1825 roku rozebrano dzwonnice i wzniesiono nowy babiniec z wieżyczką, w 1844 roku dobudowano zakrystię. Kolejne, ostatnie już prace remontowe przeprowadzono w 1885 roku.

W 1903 roku z inicjatywy parocha ks. Lwa Polyszynowicza, na dawnym cmentarzu rozpoczęto budowę murowanej świątyni. Prace ukończono w 1904 roku, natomiast drewnianą cerkiew rozebrano. Cerkiew mimo, że przetrwała I i II wojnę światową, po opuszczeniu przez parafian w

wyniku przesiedlenia ludności ukraińskiej, została rozebrana w 1956 roku z przeznaczeniem na materiał budowlany.

Cerkiew murowana z Baszni Dolnej wzniesiona w latach 1903-1904, Zbiory Biblioteki Narodowe w Warszawie.

Przesiedlenie ludności greckokatolickiej położyło kres funkcjonowaniu struktur kościoła wschodniego w Baszni Dolnej.

4. TECHNIKA WYKONANIA

Techniki kamieniarskie, rzeźbiarskie

5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania bardzo zły, powodujące bezpośrednie zagrożenie istnienia obiektu. Krzyż przechylony, co może spowodować jego przewrócenie.

Obecny stan zachowania wynika z wielu czynników, w tym naturalnego starzenia się materiału, wieloletniej ekspozycji zewnętrznej oraz narażeniem na zmienne warunki atmosferyczne. Krzyż posadowiony bez fundamentu i izolacji poziomej, co powodowało podciąganie kapilarne i zawilgoceniu podstawy, co z kolei przyczyniło się do degradacji kamienia oraz jego przechylenia.

Powierzchnia krzyża pokryta wieloma osypującymi się warstwami malarskimi, spudrowana, osypująca się. Kamień w obrębie podstawy zdegradowany, z wieloma ubytkami i odspojeniami, pokryty osypującymi się warstwami malarskimi oraz nawarstwieniami biologicznymi.

Krzyż wieńczący cokół z osypującym się opracowaniem rzeźbiarskim, wizerunek Chrystusa Ukrzyżowanego zachowany szczątkowo, opracowanie rzeźbiarskie z ubytkami, niestabilne.

Całość założenia wymaga bardzo pilnych, ratowniczych prac konserwatorskich.

6. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Celem planowanych prac konserwatorskich jest zabezpieczenie przed procesami destrukcyjnym oraz przywrócenie pierwotnej wartości technicznej i estetycznej obiektu. Ważnym elementem prac konserwatorskich będzie wykonanie fundamentu oraz izolacji poziomej, co zabezpieczy podstawę krzyża przed podciąganiem kapilarnym i spowolni procesy destrukcyjne.

W zakresie konserwacji technicznej planowana jest konsolidacja osypujących się warstw kamienia, w szczególności w obrębie opracowań rzeźbiarskich oraz inskrypcji. Planowane jest również uzupełnienie ubytków co pozwoli na przywrócenie pierwotnej estetyki obiektu.

Zakończeniem prac konserwatorskich będzie założenie zabezpieczenia hydrofobowego, co zabezpieczy powierzchnię przed utrzymywaniem się wysokiej wilgotności oraz powstawaniem nawarstwień biologicznych. Prace konserwatorskie przywrócą pierwotny wygląd krzyża przydrożnego.

Krzyż eksponowany jest w miejscu widocznym z uczęszczanej drogi i jego wygląd ma wpływ na lokalny pejzaż, jak również stanowi element dziedzictwa kulturowego związanego z roztoczańskimi ośrodkami kamieniarskimi / ze szczególnym uwzględnieniem bruśnieńskiego ośrodka kamieniarskiego /, których dzieła kamieniarskie są wizytówką i ważnym elementem wizerunkowym regionu.

7. PROGRAM PRAC

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej

Wykonanie dokumentacji fotograficznej obiektów przed rozpoczęciem prac konserwatorskich.

2. Wstępne oczyszczenie oraz demontaż krzyża

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich należy uporządkować teren wokół krzyża z niskiej roślinności. Kolejno oczyścić delikatnie całość krzyża z luźnych zanieczyszczeń. Szczególnie należy zwrócić uwagę na stan łączów poszczególnych elementów krzyża, które będą ważne w trakcie demontażu. Z kolei zdemontować wszystkie ruchome elementy krzyża oraz przewieźć do pracowni konserwatorskiej.

3. Wykonanie fundamentów

Zaleca się w miejscu posadowienia krzyża wykonanie fundamentu o wymiarach dostosowanych do wielkości podstawy i do głębokość przemarzania. Pozwoli to na stabilny montaż krzyża i wykonanie izolacji poziomej, co z kolei ograniczy podciąganie kapilarne oraz oddzieli kamień od źródeł zasolenia.

4. Konserwacja podstawy

Należy przeprowadzić konserwację podstaw poprzez usunięcie osypujących się warstw malarskich oraz nawarstwień biologicznych z użyciem preparatów chemicznych stosowanych przy pracach konserwatorskich. Scałić odspojone elementy z zastosowaniem np. sztyftów z materiału nierdzewnego / stal nierdzewna /. Ubytki uzupełnić metodą flekowania z zastosowaniem materiału o parametrach technicznych i estetycznych zbliżonych do pierwotnego / np. wapień z pokładów bruśnieńskich / oraz wzmocnić jego strukturę stosownymi, dobrej jakości preparatami np. firmy Remmers .

5. Wzmocnienie powierzchni kamienia

Ze względu na bardzo zły stan zachowania zewnętrznych warstw kamienia, szczególnie w obrębie krzyża, prace konserwatorskie należy rozpocząć od impregnacji strukturalnej kamienia z użyciem specjalistycznych preparatów firmy Remmers / np. KSE 100, KSE 300/

6. Oczyszczenie powierzchni kamienia z warstw malarskich

Całość powierzchni kamienia oczyścić z warstw malarskich, zwracając szczególną uwagę na stan zachowania poszczególnych obszarów powierzchni. Prace wykonać metodą mechaniczną przy użyciu specjalistycznych narzędzi do opracowań rzeźbiarskich.

7. Oczyszczenie krzyża z nawarstwień biologicznych

Oczyszczenie z nawarstwień biologicznych należy przeprowadzić metodą chemiczną z zastosowaniem preparatów np. firmy Remmers. Przylegające owocniki usunąć metoda mechaniczną ze zwróceniem uwagi na stan zachowania powierzchni kamienia.

8. Uzupełnienie ubytków

Uzupełnienie ubytków należy wykonać metodą flekowania z użyciem materiałów o parametrach zbliżonych do pierwotnego /np. wapień bruśnieński /, natomiast niewielkie ubytki uzupełnić przy użyciu zapraw / np. gotowych zapraw firmy Remmers /.

9. Montaż krzyża

W pierwszej kolejności należy wykonać izolację poziomą, na tym osadzić postawę. Po zamontowaniu wszystkich elementów krzyża należy uszczelnić przestrzeń pomiędzy wszystkimi elementami zaprawą , aby zabezpieczyć przed zbieraniem się wody do wnętrza obiektu.

10. Impregnacja hydrofobowa

Przeprowadzić impregnację hydrofobową powierzchni krzyża z użyciem np. preparatu do impregnacji kamienia np. firmy Remmers.

11. Wykonanie dokumentacji fotograficznej oraz konserwatorskiej.

Należy wykonać dokumentację fotograficzną przed rozpoczęciem prac, w trakcie ich trwania, jak również po zakończeniu prac konserwatorskich. Przygotować dokumentację konserwatorską.

Krzyż przydrożny usytuowany przy ul. Szkolnej w Baszni Dolnej, stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy ul. Szkolnej w Baszni Dolnej, stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy ul. Szkolnej w Baszni Dolnej, stan przed rozpoczęcie prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy ul. Szkolnej w Baszni Dolnej, stan przed rozpoczęcie prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy ul. Szkolnej w Baszni Dolnej, stan przed rozpoczęcie prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy ul. Szkolnej w Baszni Dolnej, stan przed rozpoczęcie prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch